

ОТГЛАСИ ОТ МИТИЧНИ ПРЕДСТАВИ, СВЪРЗАНИ С ОБРАЗА НА ОРЕЛА В БЪЛГАРСКАТА МИТОПОЕТИЧНА ТРАДИЦИЯ

Искра Годорова

гр. Попово

До началото на ХХ в. са запазени вярвания, че орелът предвожда облаците, бие се с тях, пази землището от град ¹ – отгласи от култа към него като птица на върховния Бог Гръмовежец.

Мотивът за вечното двуборство между орел и змия срещаме както в българската словесна традиция, така и в паметниците на изобразителното изкуство.

Чрез орела и змията в приказния мотив „Тримата братя и златната ябълка” на равнище зооморфен код е реализиран основният за индоевропейската традиция мит за двубоя между Змеебореца и Змея на дълбините. В същия мотив орелът се явява класификатор на небесната зона, двойник на Добрия юнак и негов помощник.

С формулата „Два се орла на планина бият” започват множество песни с общобългарско разпространение. В тях откриваме успоредяване на порядъка в Космоса и порядъка в социума. Отсъствието на героя от реалния свят (затворен в тъмница, болен в гора) можем да съотнесем към подобни състояния на митологични персонажи като умиращото и възкръсващо божество. Предположението, че тук става въпрос за социализация на личността се подкрепя и от присъствието на сокола в тези песни.

Сюжетът, в който Стоян изрязва ноктите на малки орлета, за да обнизва гайдата си е широко разпространен в централната и източната част на Северна България. Навярно в по-ранен етап на фолклорното съзнание, Стоян е възприеман като жрец. Гайдата е използвана от наследниците на шаманската традиция по нашите земи в ритуали за изпадане в екстаз, а орловите нокти по принципа **pars pro toto** са заменили изображението на самия орел от шаманското дайре.

В няколко мотива орелът е помощник на Крали Марко. В един от тях Марко ловува с кръстат орел, а не със соколи, както останалите ², а в друг – кръстат орел помага на Марко, защото някога Марко го спасил от пожар ³. Наличието на множество знаково натоварени персонажи и топоси води до предположението, че в тези песни е запазен спомен за шамански практики.

В ролята на вълшебен помощник орелът се явява и в множество приказки ⁴, в които помощта му се проявява при решаване на задачи, които момък трябва да изпълни за да се ожени, т.е. орелът отново се появява във връзка с преминаване на героя от един социален статус в друг.

Свидетелство за съществуващите митични представи за орела по нашите земи са и множеството топоними, свързани с неговото име (напр. „Картал баир” в гр. В. Търново).

Многофункционалността на разглеждания персонаж е производна от връзката му с върховното божество, на нея той дължи участието си в основния индоевропейски мит.

Митичният образ на орела има за основа тотемистични представи. С развитието на митичното съзнание функциите му се променят. До нас са достигнали само фрагменти, запазени във фолклорни текстове и древни изображения.

БЕЛЕЖКИ

1. Маринов, Д. Народна вяра и религиозни народни обичаи. С., 1994, 151.

2. Сборник за народни умотворения (СбНУ), т. 3, 103.

3. СбНУ, т. 1, 53.

4. СбНУ, т. 56, 95.